

Pärnakate rikkus ja vaesus. Pärnu elanike pärandinimistud 18. sajandil

Nachlassverzeichnisse der Einwohner der Stadt Pernau 1702–1800. Bearb. von Raimo Pullat. Estopol, Tallinn, 2005. 463 lk., toimetaja eessõna, registrid Lauri Suurmaa.

Pärnu elanike pärandiloetelude editeerimisega jõudis lõpule dr. Raimo Pullati üks suurprojekte, Eesti 18. saj. linnakodanike varanimistute sari. Avaldatud on kolm köidet Tallinna 18. sajandi kaupmeeste inventare¹ ning viimasena neile võrdluseks Pärnu kodanike varaloendid – kokku üle 1600 lehekülje tihedat teksti. See mahukas allikmaterjal lubab tänapäeva uurijal heita esmakordselt lähilpilgu sajanditetaguse kaaskodaniku argiellu. Nimelt – magistraadi sätestatud korra kohaselt jalutas pärast kodaniku surma tema majapidamisest läbi raesekretär koos manulistega ning kirjutas pärijate hilisemate lahkkelide ärahoidmiseks üles kõik, mis seal leidis, kausist künani ja pussist pussini, hõbekarikaist ning kuldsõrmustest kõnelemata. Neist ülestähendustest saame teada, missugused nõud pandi pere lõunalauale, mis materjalist kuube keegi kandis, millist kirjavara tarvitas ja palju, palju muud.

Just argielu uurimine kõigis tema väljendustes ongi tänapäeva ajalooteaduses kujunenud üheks viljakamaks ja tulemuslikumaks suunaks, olles Eestis samal ajal veel üsna lapsekingades. Siiski, tänu just nendesamade pärandinimistute avaldamisele on meilgi, Tallinna (tolleaegse) Pedagoogikaülikooli linnakultuuri õppetooli juures, kaitstud kaks magistritööd. Neist ühes heidab Lauri Suurmaa pilgu Tallinna 18. saj.

kaupmehe söögituppa ja kööki, uurib, mida, millest ja kuidas tollal söödi-joodi.² Teises vaatleb Helve Russak omaaegset rõivastumisjoont, seda, mida pani Tallinna pürjelipaar endale selga-jalga, ning kuivõrd teati-tunti siin kolkas prantsuse uusimaid moenarrusi.³ Mõistagi pole käsitletavate allikate kasutusvõimalused nende kahe uurimusega kaugeltki ammendatud.

Seda enam, et värske Pärnu köide erineb mõneti Tallinna triloogiast. Ja mitte ainult selle poolest, et 53 avaldatud pärandit on kirja pandud omajagu üksikasjalikumalt. Kui Tallina ammendamatu allikamahust hõlmavad avaldatud nimistud vaid kaupmeeste maist vara, siis Pärnus on luubi alla võetud kõik kodanikekihid – pastoriid, raamatupidajad, köösned, ämmaemandad, kalurid ja kes kõik veel. Kui esimesel juhul piirduti vaid saksa soost isikutega, siis seekordne publikatsioon hõlmab ka muust rahvusest linnaelanikke. Äärmiselt kirju ja põnev aines avardeb tunduvalt selle töötlemise meetodilisi võimalusi, lubades võrrelda linnarahva esimesi ja tagumisi, rikkureid ja pööblit, haritlasi ja kolme risti mehi. Ühtlasi saame Tallinna taustal kõrvutada vastavalt kubermangu- ja kreisilinna võimalusi ning elujärge.

Muide, ärge unustagem, et tegemist on pärisorjuse-ajaga. Oleme harjunud kujutlema rasket teotööd ja mõisatalli soolatud vitsu, kuid ootamatult näeme, et omad päris- (s. t. pärilikud) orjad ei puudunud ka varakail linnakodanikel. Näiteks kuulusid Pärnu raehärra lese Catharina Hedwig Greve päranditompu Jaani-nimeline 60-aastane sulane, selle 40-aastane naine Elo ja nende kaks poega, 6-aastane Hinrik ning poolteiseaastane Niklas. Vanaks ja armetuks jäänud Stiina lasi raehärra-proua oma viimase tahtega küll vabaks, kuid see ei kehtinud tolle laste, 18-aastase Hansu, 14-aastase Peetri ning 17-aastase Stiina kohta, kes kõik pidid endiselt jääma perekonna omandiks. Lihtne loogika – vanamutist polnud enam asja, see, kuidas ta vabana hakkama pidi saama, polnud proua mure. Testamendis ei jäetud talle eluaegse teenistuse eest punast krossigi. Lapsed seevastu olid kõik parimas tööeas. Aasta oli 1782, Pariisis valitses rahu, Pärnu raehärra

¹ Raimo Pullati toimetamisel: Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn 1702–1750. Estopol, Tallinn, 1997; Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn 1752–1775, Bd. II. Estopol, Tallinn, 2002; Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn 1777–1800, Bd. III. Estopol, Tallinn, 2004.

² L. Suurmaa. Tallinna saksa kaupmeeste varaloendites inventeeritud laua- ja kööginõud kultuuriarjaloo allikana 18. sajandil. – Vana Tallinn XV (XIX). Estopol, Tallinn, 2004, lk. 9–157.

³ Seni osaliselt ilmunud: H. Russak. Tallinna kaupmeeste peakatted 18. sajandi I poole varaloendites. – Vana Tallinn XVI (XX). Estopol, Tallinn, 2005, lk. 320–341.

koduses raamaturiiulis seisis neli piiblit, viis lauluraamatut ja hulga muud südant ning hinge kosutavat kirjavara.

Aukartlikult Raimo Pullati avaldatud raamatute түsedaid selgi silmitsedes usun, et asi sellega ei lõpe. Tallinna Linnaarhiivi varamus on ju talle veel palju sellesarnast allikmaterjali alates juba 15. sajandist. Tehtud on kõigest esimene, ehkki jälgejättev ja mõõtuandev samm.

Ivar Leimus

Maritima recovered. Raamat Läänemaa keskajast

Saare-Lääne piiskopkond. Artikleid Lääne-Eesti keskajast. Bistum Ösel-Wiek. Artikelsammlung zum Mittelalter in Westestland. Toim. Ülla Paras. Läänemaa Muuseum, Haapsalu, 2004, 287 lk.

Eesti keskaja uurimine teeb viimasel ajal jõudsaid edusamme. Siin selle rõõmustava ilmingu taustal pikemalt peatumata olgu siiski tõdetud, et praegusaja noored teadlased pööravad tähelepanu peamiselt mineviku olmele ja vaimuelule, kuna taas poliitilise ajaloo tundmises oleme endiselt sõltuvad baltisakslaste juba rohkem kui sajandivanustest käsitlustest. See puudutab nii piiskoppide kui ka orduvõimude poliitikat, erandiks ehk ainult Juhan Kreemi ja Anti Selarti kirjutised.

Seda rõõmustavam oli Läänemaa Muuseumi algatus kutsuda kokku Saare-Lääne piiskopkonna 750 aasta juubelile pühendatud esinduslik ajalookonverents, mis toimuski Lihula rahvamaaja saalis 2003. aasta maikuu 16. päeval. Ja veel rõõmustavam on, et enamik kuuldud ettekannetest on nüüd ilmunud ka kaunilt kujundatud ning kvaliteetselt trükitud raamatu kujul. Pealegi mitte ainult eesti, vaid ka saksa keeles, mis, võttes arvesse piiskopkonna omaaegset rahvuslikku dualismi ja sellest tulenevat mitmekeelset huvi, on eriti tervitatav ja töötab trükisele ka laiemat levikut väljaspool Eesti piire.

Mida siis võime seekordsest koguteosest lugeda? Raamatu avab Tallinna Linnaarhiivi teaduri Tiina Kala ülevaade Saare-Lääne piiskopkonna käekäigust läbi sajandite. Et tegemist on erakordselt laiaulatusliku teemaga, siis ei saa siin mõistagi oodata kõigi sellesse hõlmatud küsimuste üksikasjalikku käsitlust, vaid pigem stifti ajaloo eri tahkude skitseerimist. Nähtavasti uurija huvide taustast tingituna on kirjutise rõhk just varasemal, 13. sajandi ajalool ning usuelul. Siiski pole tegemist pelgalt refereeriva panusega. Artikli vaat et olulisimaid osi on küll sattunud joonealusesse, kuid vist esmakordselt kirjutatakse siin lahti piiskopkonna nime tekkelugu. Vaevalt keegi peale medievistide teab, et oma ajaloo vältel ei ole piiskopkonda kunagi kutsutud